

De passage van Nadya De Beule in de wereld van historici en archivariissen heeft niet zo lang geduurd, maar was wel zeer belangrijk. Ze verkende ongekend terrein door de geschiedenis van de trotskistische beweging te onderzoeken. Zo weerlegde ze de vastgeroeste opvatting dat de communistische partij de enige uiterst linkse kracht was, en toonde ze aan dat de splitsing van de Kommunistische Partij van België (KPB) een echte scheuring was en geen simpele dissidentie. De ideeën en de werking van de beide bewegingen verschilden zodanig – ondanks de gemeenschappelijke ideologische basis – dat er weinig militanten de overstap maakten naar de concurrerende organisatie. Nadya De Beule schreef een licentiaatsverhandeling die in boekvorm uitgegeven werd met als titel ‘Het Belgisch trotskisme. De geschiedenis van een groep oppositionele kommunisten, 1925-1940’. Het is dertig jaar later nog steeds een referentiewerk, waar studies van onder andere Vincent Scheltiens (over War Van Overstraeten) en Samia Beziou (over de invloed van de Communistische Internationale op het Belgisch trotskisme) op steunen.

De trotskisten zijn er in België nooit in geslaagd een solide organisatie op te bouwen, wat tot gevolg had dat sterke persoonlijkheden van enorm belang waren voor het voortbestaan van een revolutionair ideeëngoed. De Beule heeft vele militanten bezocht en geïnterviewd; terzelfdertijd ontving ze soms ook archief. Hier volgen de beschrijvingen van die archieven, namelijk die van Guillaume Van den Borre, de secretaris van de Socialistische Jonge Wacht in Anderlecht, van Adhemar Hennaut, van Georges Vereeken en van Emile Van Ceulen. Sommige archieven bestaan deels uit kopieën, maar deze documenten worden toch onder die vorm behouden omdat de originelen verloren zijn gegaan of op een ander continent bewaard worden.

Guillaume Van den Borre

Zoals in andere belangrijke steden bestond er ook in Anderlecht een afdeling van de Socialistische Jonge Wacht (SJW). Bij het begin van de Eerste Wereldoorlog werden de activiteiten van de SJW, die dan slechts een vijftal leden telde, op een waak-

vlam gezet – net zoals die van andere socialistische organisaties. Geleidelijk aan organiseerde de socialistische beweging in Brussel opnieuw voordrachten en in Anderlecht werd nog tijdens de oorlog de studiekering L'Aurore opgericht. Die had een 65-tal leden. De jongeren die daartoe behoorden, vormden de basis van de heroprichting van de SJW-afdeling in april 1919. Het twintigtal leden organiseerde meetings (o.a. met Joseph Jacquemotte). Ze waren actief in de kiesstrijd en in de antimilitaristische campagne (de lichten van 1916, 1917 en 1918 moesten hun legerdienst doen in 1919). Daarnaast discussieerden ze veel over aansluiting bij de Derde Internationale en ook over de nieuwe partijstatuten, die de autonomie van de SJW aan banden zouden leggen op het partijcongres van Allerheiligen 1919. Uiteindelijk besloot de SJW-afdeling te fusioneren met L'Aurore.

Het archief werd bijgehouden door Guillaume Van den Borre (1896-1984), de secretaris van de SJW-afdeling. Na de ontbinding van de afdeling werd hij lid van de communistische partij. In 1923 werd hij beschuldigd van landverraad tijdens het proces tegen de jonge partij (het zogenaamde 'groot complot'). In 1928, bij de splitsing van de partij, koos hij net als War Van Overstraeten de zijde van de Linkse Oppositie, een links verzet tegen de stalinistische machtsgreep in de partij. Beiden waren tekenaars en namen uiteindelijk de draad van hun artistiek kunnen weer op.

Het archief is zeker klein (één doos met tien beschrijvingen), maar is toch van belang door de vele documenten over de scheiding der geesten in de Brusselse socialistische beweging in de periode rond de Eerste Wereldoorlog. Het is raadpleegbaar mits toestemming van de verantwoordelijke archivaris.

Adhemar Hennaut

Adhemar Hennaut (1899-1977), een huisschilder en actieve vakbondsmilitant, was een van de stichtende leden van de KPB. In 1923, in de periode van het monsterproces tegen de partijleiding, was hij tijdelijk secretaris-generaal van de partij. Hij werd uitgesloten in 1928 wegens 'trotskisme' en nam samen met War Van Overstraeten het initiatief tot de oprichting van de Linkse Oppositie. De mislukte verkiezingen van 1929, de afscheuring van de groep rond Leon Lesoil uit Charleroi en de desinteresse van Van Overstraeten verzwakten de kleine partij. Inmiddels was die omgedoopt tot Ligue des Communistes Internationalistes (LCI). In de bijzonder woelige jaren 1930 kwam het niet tot een verhoopde hergroepering van de opposanten. Er waren voortdurend meningsverschillen over de noodzaak en opportuniteit om een Vierde Internationale op te richten. Ook de samenwerking met de bordigisten, een leninistisch geïnspireerde groep Italiaanse migranten, sprong af wegens hun afwachtende houding tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Hennaut onderhield verder nog contacten met andere kleine groepjes, maar zijn kleine LCI was bij het begin van de Tweede Wereldoorlog verschrompeld tot een – passieve – kleine kring getrouwen.

Hoofding van het blad *De Macht aan de Werkers*, een initiatief van Georges Vereeken (Amsab ISG, Gent)

Het archief van Adhemar Hennaut wordt bewaard door de Groupe d'Histoire et de Sociologie du Communisme van de ULB. Kort voor het overlijden van Hennaut in 1977 had Nadya De Beule evenwel al wat archief gekregen. Het belangrijkste element daarin is de worsteling om een nieuwe organisatie op te bouwen na de geknakte hoop in de Derde Internationale. De waarde van dit archief kan veel groter zijn als men zich niet beperkt tot de vraag of Hennaut zich al dan niet gedroeg als de 'heilige bewaker' van de programmatorische orthodoxie, een verwijt dat hij soms van zijn tegenstanders kreeg. Vooral in de oudste bundels kan men unieke informatie vinden over sociale conflicten rond 1930.

Het archief is niet omvangrijk (2 dozen met 21 beschrijvingen). Het is raadpleegbaar mits toestemming van de verantwoordelijke archivaris.

Georges Vereeken

Georges Vereeken (1896-1988) was taxichauffeur in Brussel en werd lid van de KPB in 1922. Reeds in 1925 werd hij verkozen in het Centraal Comité van de partij. In 1928 koos hij de kant van de Linkse Oppositie en werd hij uit de KPB gesloten. Ook in de nieuwe, antistalinistische organisatie had hij, als organisator en man met uitgesproken ideeën, een plaats in de leiding. Daarin koos hij eerder de kant van Leon Lesoil dan die van het duo Hennaut-Van Overstraeten. Vereeken had ook grote meningsverschillen met de inspirator van deze oppositie, Leo Trotski, vooral over het entrisme¹ in de Belgische Werkliedenpartij. Dat dispuut leidde tot een breuk met de andere opposanten, waarna hij in 1934 de groep Spartacus oprichtte.

Een hergroepering was pas mogelijk na het einde van de entristische periode en na de oprichting van de Revolutionair-Socialistische Partij in 1936. Maar ook dan

doken nieuwe meningsverschillen op, over de Spaanse Burgeroorlog en de POUM.² Voor Vereeken en zijn groep resulteerde dat in een nieuwe afscheuring en de oprichting van de groep Contre le Courant/Tegen den Stroom (1938-1945). Deze groep weigerde deel te nemen aan de oprichting van de Vierde Internationale, volgens Trotski een absolute noodzaak in het vooruitzicht van een naderende wereldoorlog, maar volgens Vereeken een tot mislukken gedoemd project wegens de zwakheid van haar componenten. Verder nam hij positie in tegen Trotski in het debat over de Sovjet-Unie – was dat al dan niet een arbeidersstaat, bestond er staatskapitalisme ...? Hij weigerde bij een wereldconflict onvoorwaardelijke steun aan de Sovje-Unie. Enkele andere revolutionairen, zoals de Nederlander Henk Sneevliet, hadden een gelijkaardig standpunt.

Na de oorlog, in 1945, was er weer een fusie met de andere trotskisten. Ernest Mandel werd de nieuwe leider. Een nieuwe entristische periode was voor Vereeken de aanleiding tot een definitieve breuk en de uitgave van zijn eigen periodiek *De macht aan de werkers/Le pouvoir aux travailleurs*. De onderwijsyndicalist Pierre Le Grève volgde zijn leermeester Vereeken niet bij deze zoveelste afscheuring en bleef samenwerken met Mandel. Hij beleefde zijn *moment de gloire* toen hij in 1965 in het parlement verkozen werd.

In 1975 schreef Vereeken *Le Guépéou dans le mouvement trotskyste*, een boek dat omstreden was omwille van een hoog gehalte aan complottheorieën.

De archieven van Vereeken worden bewaard in de Houghton Library van de universiteit van Harvard – Vereeken stond er namelijk op dat zijn archieven naast die van Trotski bewaard werden. Wie zo ver niet wil reizen, kan ook originelen en kopies consulteren in het IISG in Amsterdam. Zijn oorlogsarchief kan gedeeltelijk geraadpleegd worden in het SOMA, opnieuw in de vorm van kopies.

Ook het in Amsab-ISG beschreven archief beslaat vooral uit kopies. Het gaat om 4 dozen en 55 beschrijvingen. Ze zijn raadpleegbaar mits toestemming van de verantwoordelijke archivaris.

Emile Van Ceulen

Emile Van Ceulen (Anderlecht, 1916-1987) was een lederbewerker die op jeugdige leeftijd aansloot bij de trotskistische Revolutionair-Socialistische Partij. Na de oorlog nam hij meer en meer taken op in deze kleine organisatie. Die had leden verloren door de nazirepressie en werd bovendien verscheurd door ideologische debatten. Ze slaagde er niet in een plaats te veroveren naast een in die tijd almachtige KPb. Vijf jaar na het einde van de oorlog besloten de laatste twintig leden/beeroepsrevolutionairen om het geweer van schouder te veranderen en te werken aan de opbouw van een georganiseerde linkerzijde in de Belgische Socialistische Partij (BSP). Ze zagen dit als een werk van lange adem, maar ook als enige mogelijkheid om de 'tocht door de woestijn' succesvol te beëindigen. De operatie werd geleid door het trio Ernest Mandel, Pierre Legrève en Van Ceulen. De Jeune Garde Socia-

Leden van de Jeune Garde Socialiste in een café in Brussel, jaren 1950.
Uiterst rechts: Emile Van Ceulen (Amsab-ISG, Gent)

liste (JGS) werd het werkterrein van Van Ceulen. Reeds na een jaar schaarde hij in de Brusselse federatie een meerderheid achter zich, tegen de pro-Atlantische strekking. Van Ceulen deed niet enkel en alleen aan politieke beïnvloeding. Hij stelde dat een JGS-afdeling die alleen aan politiek deed of alleen pingpong speelde, onmogelijk een goede werking kon hebben.

Twee jaar later, in 1954, haalde hij het op het nationaal congres van de JGS van de zittende leiding, met een rapport waarin hij de notie van de Socialistische Verenigde Staten van Europa vooropstelde. Hij werd vicevoorzitter van de nationale federatie (FNJGS). Het tijdschrift *La Jeune Garde socialiste* was sinds 1953 een radicale stem, die vanaf 1956 overvleugeld werd door *La Gauche*, een project van Mandel zelf. Van Ceulen slaagde erin om een gelijkgezinde groep in de leiding te vormen die radicale ordewoorden formuleerde, zoals het uittreden uit de NAVO en de afschaffing van het leger. Maar toen was hij zelf al uit de JGS verdwenen omdat hij de maximale leeftijdsgrens bereikt had.

Gezien zijn kwaliteiten is het niet verwonderlijk dat hij zich ontpopte tot de rechterhand van Mandel, tot de 'trouwe luitenant' wiens koffer steeds klaarstond om een internationale bijeenkomst bij te wonen, het secretariaatswerk op zich te

nemen ... Zijn politiek werk gaf aanleiding tot reizen naar China en Joegoslavië (met een werkbrigade), en anderzijds ook tot het organiseren van vakantiecampen voor de Brusselse volkse jeugd van de socialistische mutualiteit.

Het in Amsab-ISG beschreven archief is maar een rest van het oorspronkelijke archief van Van Ceulen. Een groot deel daarvan diende als basis voor het archief van de Belgische afdeling van de Vierde Internationale. Dat is beschreven in inventaris nummer 45.

Nadya De Beule bewaarde een klein deel van zijn archief. Het bevat documenten over de verschillende perioden uit zijn militantenbestaan, gaande van de vooroorlogse discussie over de naderende wereldoorlog, over de clandestiene werking tijdens de oorlogperiode, vervolgens de nieuwe oriëntatie in de naoorlogse periode die leidde tot een nieuwe koerswending en de intrede in de BSP, en ten slotte de hernieuwde poging om een revolutionaire partij op te bouwen. Bij de oprichting in 1971 van die partij, de Revolutionaire Arbeidersliga (RAL), had Van Ceulen er geen probleem mee om de leiding in handen te laten van een nieuwe generatie. Als erelid van het Centraal Comité woonde hij wel nog regelmatig de vergaderingen van dit orgaan bij. Dit archief bevat maar weinig documenten uit die laatste periode. Het bestaat voor een groot deel uit interne discussieteksten, met veel aandacht voor analyse en oriëntatie en voor de geschiedenis van de arbeidersbeweging. Uiteraard hoort daar ook de tekst bij uit *Les coulisses d'une sûreté générale* van Victor Serge, met raadgevingen aan beroepsrevolutionairen en o.a. volgende passage: 'Het vak van revolutionair vereist een lange opleiding, een louter technische kennis, liefde voor de taak, evenals inzicht in de zaak, de doelen en de middelen. Als het beoefenen ervan – om te kunnen leven – samenvalt met het uitoefenen van een ander vak, zoals dat meestal het geval is, dan is het het eerste vak dat het leven vult, het andere is niet meer dan een bijzaak. De Russische revolutie heeft kunnen overwinnen omdat vijftieng jaar politieke actie sterke groepen revolutionairen had gevormd, die bereid waren om bijna bovenmenselijke taken te vervullen.'

Het archief telt 82 beschrijvingen en 9 dozen en is raadpleegbaar mits toestemming van de verantwoordelijke archivaris.

- 1 Entrisme: de gezamenlijke intrede van de leden van een organisatie in een andere organisatie (met gelijklopende, maar minder radicale ideeën), met als doel de standpunten van die organisatie te beïnvloeden.
- 2 De Partido Obrero de Unificación Marxista (Arbeiderspartij van de Marxistische Eenheid, afgekort POUM) was een Spaanse revolutionair-socialistische partij, opgericht in 1935.